

Terboven utfordres

Etter tyskernes innsettelse av de «kommissariske» statsråder i september 1940 tok nazistenes nyordning sikte på å få kontroll over de store organisasjonene i arbeids- og næringslivet. Dette framstøtet endte med et fullstendig brudd i mai og juni 1941 etter at lederne for 43 landsomfattende organisasjoner hadde sendt rikskommissær Terboven en kraftig felles protest mot det de betegnet som overgrep fra de norske nazistenes side.

Av Ivar Johansen, NTB

Terboven reagerte voldsomt på dette. Organisasjonene ble oppløst, lederne ble fratatt sine tillitsverv og flere av dem ble arrestert. Det ble slutt på den åpne dialog mellom organisasjonene og de nazistiske myndighetene. Organisasjonenes kamp mot nyordningen måtte fortsette under jorden. Begivenheten, som har gått inn i norsk okkupasjonshistorie som «De 43s protest», betegnet et vendepunkt i motstandskampen.

To kraftige protestbrev

Brevet fra de 43 organisasjonene ble sendt 17. mai. Det etterlyste svar på et brev som var sendt Terboven fra 22 av organisasjonene i april og hvor det ble protestert mot nazistenes ansettelsespolitikk i offentlig og kommunal tjeneste. I brevet av 17. mai ble det påvist at NS i en rekke tilfeller hadde utstedt forordninger som var «i åpenbar strid med folkerett, norsk lov og alminnelig norsk rettsoppfatning».

Videre ble det protestert mot NS-hirdens voldshandlinger og mot at det ble lagt press på offentlige tjenestemenn for å få dem til å bli medlemmer av NS. Disse handlinger hadde skapt uro og forbitelse i folket og vanskeliggjort det jevne, daglige arbeidet og derved skadet landet, het det i brevet.

Tordentale

Det tok litt tid før svaret kom, men en måned etter avsendelsen av brevet slo Terboven til. Han innkalte underskriverne til en «samtale» i stortingsbygningen der rikskommissariatet hadde sine kontorer. Noen samtale ble det ikke. Isteden holdt Terboven en tordentale i en regi som skulle virke skremmende på organisasjonslederne. Det vrimlet av bevæpnet politi i stortingsbygningen, og Terboven innledet sin tale med å kalle fram seks av underskriverne og meddelte at de var arrestert.

De arresterte ble ført ut, og de gjenværende fikk en leksjon i nazistenes syn på forvaltning og samfunnsstyre, samtidig som de fikk beskjed om at de var fratatt sine tillitsverv. Deretter marsjerte

HARD HÅND: Rikskommissær Josef Terboven (til høyre på bildet) hadde sitt kontor og sin store stab i stortingsbygningen under okkupasjonen. Herfra styrte han det okkuperte Norge med hard hånd. På møtet med organisasjonslederne oppjorte han seg som en kolonigvernør, ble det sagt — og det var han faktisk også som Hitlers spesielle befullmektigede i Norge. (Foto: NTB-arkiv)

te Terboven ut og overlot den videre ledelse av møtet til «statsråd» Hagelin, den kommissariske lederen for innenriksdepartementet.

NS-kontroll ble en fiasko

Hagelin leste opp en forordning som skulle gi grunnlag for full NS-kontroll med organisasjonslivet. Noen av de 43 organisasjonene ble oppløst, de øvrige ble stilt under «kommissarisk» ledelse. Men dette tiltaket ble en

fiasko. De tillitsvalgte i organisasjonene nedla sine verv, og det ble satt i verk en masseutmelding — i enkelte organisasjoner meldte 80-90 prosent av medlemmene seg ut, og de fulgte senere de paroler som kom fra de lederne som hadde gått under jorden.

Ikke alle ble med

Ikke alle de store organisasjonene var med på aksjonen. Bondelaget og Rederforbundet hadde allerede fått nazistisk ledelse, og

Industriforbundet, Håndverkerforbundet og Arbeidsgiverforeningen forholdt seg passive. Men de 43 organisasjonene som sto bak — blant dem LO, Handelsstandsforbundet og Norske Kvinners Nasjonalråd — representerte omkring 700.000 nordmenn. Deres protest var en opinionsytring som med sin bredde nærmest hadde karakteren av en folkeavstemning, og den kom til å spille en sentral rolle i holdningskampen under okkupasjonen.